

чат статут на пълноправни членове на законодателното тяло. На заседанието от 12 февруари се обсъжда деликатният въпрос за правото на дошлите от спорните епархии представители да участват в събора. Много от присъстващите смятат, че с приемането на тези представители ще се провокира недоволството на правителството. Легитимистът Г. Кръстевич разсейва опасенията им с едно прочувствено слово. В него, опирайки се не на буквата, а на духа на фермана, той заявява: "Ферманът наистина спомянува именно само някои епархии като български, но ферманът има и тоя смисъл, че народът е и трябва да бъде совикупен"²⁶. След това слово мнозинството изказва мнение пратениците на спорните епархии да се включат в заседанието на събора.

Г. Кръстевич е основен оратор и на първото официално заседание. Той взима думата след Иларион Ловчански и Стоян Чомаков, за да даде своя отговор на питането "Що е българският въпрос?". Краткият му църковно-исторически екскурс тръгва от евангелските времена, за да припомни основните етапи в развоя на българската църковна самостоятелност през вековете. Отчитайки ролята на самоотвержените лидери и на цялата цариградска община, Кръстевич споделя мнението си, че положителният изход на десетилетната разпра с Патриаршията се дължи най-вече на "постоянството на българите"²⁷. В този момент черковникът Кръстевич сякаш дава път на историка Кръстевич, който се изкушава още преди патината на времето да е покрила величавото събитие, да го мисли вече не като политика, а като история. Тук трябва да отдадем заслуженото и на църковно-историческите му съждения. Макар и несистематични, те безспорно се докосват до един от най-съществените фактори за извоюваната победа - пословичното българско постоянство.

Давайки недвусмислен пример за това пословично постоянство, Кръстевич последователно защитава пред събора своя проект за екзархийски устав. В интерес на истината трябва да се признае, че въпреки някои съществени корекции, окончателният вариант на документа съхранява до голяма степен структурата, вътрешната логика, духа и цялостното звучене, заложили от Кръстевич и от смесения съвет. Повечето от текстовете се приемат в предложената форма и ако има промени, те касаят някои доуточнявания или стилистични редакции. Не така обаче стоят нещата с въпросите за изборната процедура на архиереите, за ролята и мястото на миряните в управителните органи на Екзархията, за заплатите на висшите духовници и за сменяемостта на Екзарха.

"Избирателната система е била и ще бъде най-важната, най-трудната, а същевременно и най-полезната или вредителната, според как ся реши"²⁸ - заявява Г. Кръстевич пред събора на 19 март в хода на започналите дебати върху избирателната процедура за митрополити и епископи. С примери от църковните правила и от практиката на другите православни църкви, той защитава изработения от смесения съвет проект за двустепенни избори, в които косвено участие вземат "по-отличните и способни жители" на епархията. Н. Първанов, Г. Груев, Ст. Чомаков, Хр. Стоянов и др. настояват за по-широко и по-директно участие на епархиите - миряни